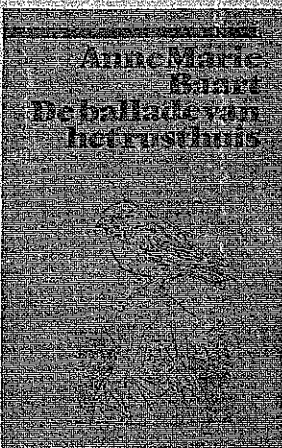

Nieuw in de Hollands Maandblad-reeks

Anne Marie Baart
*De ballade van
het rusthuis*

Negen verhalen die zich bewegen in het grensgebied tussen Hollands realisme en Oosterse symboliek

146 blz., f. 19,50

Verder verscheen in de Hollands Maandblad-reeks:
J.M.A. Biesheuvel *De weg naar het licht*, Frederik Bokshoorn *Schietverbod in een verwilderd landschap*,
Ook de Jong *De hemelvaart van Massimo*, Wouter Noordewier *Spoekkoningtjes*

M meulenhoff amsterdam

NEGENTIENDE JAARGANG · NUMMER 363 · FEBRUARI 1978

Redacteur: K. L. Poll

Redactiesecretariaat: Raamweg 41, Den Haag, tel. (070) 63 53 58. Bij ongevraagde bijdragen graag postzegels voor antwoord insluiten.

Uitgever: Stichting Hollands Weekblad, in samenwerking met Meulenhoff Nederland bv te Amsterdam (postbus 100, Amsterdam).

Copyright: Auteursrecht voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Abonnementen: 12 nummers per kalenderjaar, prijs per jaargang f 55,— voor studenten/docenten f 28,50.

Abonnementen Buitenland (buiten de Benelux) f 70,—

Opgave en betaling: N.V. Drukkerij Trio, Nobelstraat 27, Postbus 180, 2501 CD Den Haag
telefoon (070) 46 97 20; giro: 19 10 41 t.n.v. Hollands Maandblad.

Loose nummers: prijs f 5,50. Verkrijgbaar bij de boekhandel of door storting op giro 19.10.41 t.n.v. Hollands Maandblad, Den Haag.

Hollands maandblad

DE SMALLE MARGES VAN DE PARTIJENDEMOCRATIE

P. Bordewijk

nooit
flauws
kunn
het j
was
Mr

NUWEN IN LITERATUUR

Maarten 't Hart

DE TOVERFORMULES VAN BOX EN JENKINS

Frank den Butter

DROMEN

J. M. A. Biesheuvel

STIJGT DE INTELLIGENTIE?

J. Dronkers

INHOUD VAN DIT NUMMER

MAARTEN 'T HART / De vrouw in de literatuur	3
P. BORDEWIJK / De smalle marges van de partijendemocratie	11
J. DRONKERS / De stijging van intelligentiescores	15
FRANK DEN BUTTER / De toverformules van Box en Jenkins	20
WILLIAM D. KUIK / Gedichten	29
MADELEINE VOS / Hey Mister Tambourine Man	31
GERT BOER / Gedichten	34
STEPHANIE DE VOOGD / Interview met een dode (II)	36
J. M. A. BIESHEUVEL / Dromen	

De tekeningen in dit nummer zijn van WILLIAM D. KUIK

De vrouw in de literatuur

MAARTEN 'T HART

Lang geleden heb ik maanden gezocht naar een niet bestaande vrouw. Ik kwam haar op het spoor dankzij William Faulkner. In een fragment van een interview met hem gaf hij op de vraag: wie zijn volgens u de grootste romanfiguren uit de wereldliteratuur, het antwoord: Don Quichote en Sairey Gamp. De naam Don Quichote kwam mij bekend voor, maar van Sairey Gamp had ik nog nooit gehoord en ik had er ook niet het flauwste vermoeden van waar ik haar zou kunnen vinden. Niets gaf het fragment van het interview over haar prijs en zodoende was ik op andere bronnen aangewezen. Maar weinig is zo moeilijk als zoeken naar een romanfiguur waarvan je slechts de naam kent. Je hoeft niet te denken dat je haar in een encyclopedie kunt vinden en je kunt wel literatuurgeschiedenissen gaan doornemen maar het is handig als je dan weet in welk land je moet gaan zoeken. Ik raadpleegde, behalve literatuurgeschiedenissen, ook bevriende kennissen die zich lieten voorstaan op hun belangstelling voor literatuur. Daarbij ontdekte ik al spoedig dat lang niet iedereen ervoor wilde uitkomen dat hij niet wist in welke roman Sairey Gamp voorkwam en mij daarom maar een turf dikke foliant opgaf, kennelijk in de hoop dat ik die wel niet zou lezen. Zo heb ik tientallen adembenevend dikke romans gelezen zonder haar op het spoor te komen, al was ik na verloop van tijd wel zo ver dat ik, niet ten onrechte, veronderstelde dat zij in de Engelstalige literatuur moest worden gezocht. Achteraf gezien is het vrij onbegrijpelijk dat ik haar toen niet gevonden heb, want Sairey Gamp wordt niet zelden vermeld in de literatuurgeschiedenis en menigmaal ook in essays van Engelse auteurs. Maar ik gaf mijn naspeuringen op in de stille hoop dat ik haar, als ik maar ijverig zou voortlezen, eens zou vinden.

Een goed jaar na mijn vruchteloos zoekgedrag begon ik te lezen in *Martin Chuzzlewit* van Charles Dickens en na ruim twee-

honderd bladzijden las ik haar achternaam, zonder toen evenwel te beseffen dat zij het was. Ik had een vrij duidelijke voorstelling van Sairey Gamp: ze moest vanzelfsprekend de hoofdpersoon zijn in een roman en tegelijkertijd een soort gesublimeerde vorm van de twee meisjes uit het werk van Faulkner die zo'n indruk op me hadden gemaakt: Lena Grove en Caddy. Vandaar dat ik, toen Pecksniff van een begrafenisondernemer de ziekenoppasser Gamp aanbevolen kreeg niet dadelijk begreep dat deze, ogenschijnlijk onbelangrijke, bijfiguur dezelfde was als de Sairey Gamp waar ik een jaar geleden zo vruchteloos naar gezocht had. Zelfs toen ik over haar las dat het „haar moeite kostte om, als men het zo mag uitdrukken, over zichzelf heen te kijken naar de mensen met wie ze praatte” had ik nog altijd niet begrepen dat zij de gezochte was, ook omdat haar voornaam nog niet was gevallen, maar wel kwam toen de gedachte bij me op dat deze vrouw misschien een dochter zou hebben, luisterend naar de naam Sairey Gamp. Pas verderop, als zij opnieuw verschijnt en Dickens vertelt dat „op hetzelfde ogenblik de tocht een bijzondere geur aanvoerde, alsof een voorbijzwevende fee, na een bezoek aan een wijnkelder gehikt had”, begreep ik dat zij en niemand anders Sairey Gamp moest zijn.

Vanzelfsprekend heeft Faulkner gelijk. Sairey Gamp is de grootste vrouwenfiguur uit de wereldliteratuur maar dat is niet de enige reden waarom ik haar gebruik ter introductie van een verhandeling over de vrouw in de literatuur. Sairey Gamp is namelijk wellicht de enige figuur uit de letterkunde die de drie aspecten van dit onderwerp in één persoon verenigt. Wie over de vrouw in de literatuur schrijft kan immers drie kanten op. Je kunt spreken over de vrouw zoals zij in door mannen geschreven proza verschijnt, over de vrouw zoals zij zichzelf beschrijft en over de schrijvende vrouw zelf. Sairey Gamp is een vrouw in een

reikt over realisering van de hervormingsvoorstellen door het beoogde tweede kabinet-Den Uyl. Zonder dat met zoveel woorden uit te spreken, heeft de partijraad daarmee tevens aangegeven, hoe weinig waarde men eigenlijk aan die hervormingsvoorstellen hechtte, zonder welke volgens Van Thijn regeringsdeelname geen zin had.

Is het niet te vermijden, dat een partijraad niet representatief is, in zoverre dat de leden ervan meer tijd besteden aan politiek dan het gemiddelde lid, er is nog een ander aspect aan de representativiteit van de partijraad, waar wel wat aan te doen zou zijn. Elke beweging, en dus ook een politieke partij, bestaat uit mensen die sterk absoluut denken, en mensen die meer geneigd zijn het eigen standpunt te relativiseren. In een politieke partij zijn de eersten minder geneigd tot regeringssamenwerking met anderen dan de laatsten. Het systeem waarmee de partijraad gekozen wordt, heeft de tendens in zich diegenen die sterk absoluut denken, oververtegenwoordigd te doen zijn. Bij elke verkiezing van personen in de PvdA, krijgt men op het stembiljet even veel namen in te vullen als er plaatsen in de betreffende afvaardiging of bestuur te vergeven zijn. Absoluut denkende mensen vullen dan alleen namen in van mensen die er ongeveer net zo over denken als zij zelf, relativiserende mensen proberen hun stembiljet zodanig in te vullen, dat het in hun eigen ogen een redelijke afspiegeling geeft. Daardoor raken de absoluut denkenden sterk oververtegenwoordigd, zeker wanneer de verkiezing ook nog getrapd is, zoals voor partijraad en partijbestuur. Dit verklaart het gebrek aan waardering, dat het eerste kabinet-Den Uyl vaak in de partijraad ten deel is gevallen, en het is een van de factoren waardoor het tweede kabinet-Den Uyl er niet gekomen is. Er zou wat aan te doen zijn door herziening van de interne verkiezingsprocedures in de PvdA, maar dat zou moeten gebeuren door organen die op de aangegeven wijze tot stand gekomen zijn, en het is weinig waarschijnlijk, dat die daartoe bereid zijn.

Naast het gebrek aan representativiteit van de partijraad, hebben de omstandigheden waaronder de partijraad op 25 oktober plaatsvond, een grote rol gespeeld. Maandenlang hadden de leden van de PvdA te horen gekregen, dat 8-7-1 de enige redelijke formule was voor de samenstelling van het kabinet, zonder dat aandacht geschonken werd aan het probleem dat de deelname van D'66 stelde in verband met de eerder gestelde meerderheidseis. Men was in zijn opvatting gesterkt door het ondoordachte eerste voorstel van Vrolijk en Verdarn, en

nog op het congres van 15 oktober had Ed van Thijn de formule 7-7-2 afgewezen in stilliger bewoordingen dan van de motie die op dat moment aan de orde was, nog wel in een rede die voor Harry van Wijnen aanleiding was hem uit te roepen tot de natuurlijke opvolger van Den Uyl (in *Het Parool* van 22 oktober, twee dagen voor de overeenkomst met Van Agt). Weliswaar wachtte Den Uyl zich ervoor, op datzelfde congres iets te doen waaruit zou kunnen blijken dat hij de opvatting van Van Thijn ten aanzien van de zetelverdeling deelde, en beperkte hij zich er in zijn slotrede toe erop te wijzen, dat de formatie geen maanden meer mocht duren, maar meer distantie tot Van Thijn heeft hij niet genomen. De concessie van Van Thijn was daarom te weinig voorbereid, en eiste meer manoeuvreerruimte dan binnen de smalle marges van de partijendemocratie aanwezig is.

Daarbij kwam de triomfantelijke reactie van Van Agt, die, als hij op dat moment nog samenwerking met de PvdA nastreefde, zich op dat moment voor de zoveelste keer ongeschikt getoond heeft voor de politiek, en de presentatie van het geheel in de *Volkskrant*, het meest gezaghebbende dagblad onder het PvdA-kader, dat sinds Linggadjati over geen akkoord zo negatief geschreven heeft - het enige wat ontbrak was een nieuw commentaar onder de titel 'De week der schande'. Maar dat alles laat de verantwoordelijkheid van Van Thijn onverlet.

Met de meerderheidsstrategie heeft de Partij van de Arbeid niet alleen zichzelf buiten spel gezet. Ook de nagestreefde politieke vernieuwing is uiteindelijk een slechte dienst bewezen: de samenstelling van het kabinet is opnieuw het resultaat van onderhandelingen tussen de partijen na de verkiezingen, en minder dan ooit een duidelijke consequentie van de verkiezingsuitslag. Het feit, dat op een essentieel moment de beslissing van 88 indirect door de leden van de PvdA gekozen vrije-tijdspolitici in de partijraad meer gewicht in de schaal gelegd heeft dan die van 53 beroepspolitici in de Tweede-Kamerfractie, met een direct mandaat van de kiezers, kan niet serieus als een verbetering beschouwd worden.

Wie werkelijk wil, dat de samenstelling van het kabinet door de kiezers bepaald wordt, kan niet om de noodzaak van staatkundige veranderingen heen. De PvdA heeft er daarom niet juist aan gedaan, bij alles wat men geprobeerd heeft het CDA door de strot te durven, de staatkundige hervormingen, zoals die door het eerste kabinet-Den Uyl waren voorgesteld, als afgedaan te beschouwen.

De stijging van intelligentiescores

J. DRONKERS

De klacht over het dalend niveau van het onderwijs en zijn leerlingen is zo oud en zo veelvuldig geponcerd dat het verbazingwekkend is serieuze schrijvers deze klacht, veelal zonder degelijke bewijzen, te horen herhalen. In elke andere kwestie (kern-energie, ontwapening of inflatie) zoeken deze schrijvers eerst naar overtuigende bewijzen of gewichtige deskundigen alvorens een dergelijke uitspraak te doen. Zodra het echter over het onderwijs gaat, denkt iedereen te kunnen meepraten. Allemaal hebben wij toch onderwijs genoten.

Deze kanttekening is bedoeld als kleine bijdrage tot de bestrijding van de vooroordelen over de kwaliteit van het huidige en vroegere onderwijs. De directe aanleiding ertoe was een boekje met de veelzeggende titel „Ach meneer, zo kunnen tegenwoordig geen hamer meer vasthouden”.¹⁾

Het is het verslag van een discussie onder leiding van Brenninkmeyer (voorzitter Academische Raad) tussen Baars (onderwijsdeskundige F.N.V.), Knibbeler (personeelszaken D.S.M.), Van Kemenade (Minister O. & W.) en Kruse (Directeur-generaal arbeidsvoorziening) over de relatie tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Zij kwamen op het thans populaire thema van overscholing (iemand die meer op school heeft geleerd dan nodig is voor het werk dat hij kan krijgen). De discussie verliep toen als volgt:

„Brenninkmeyer: Maar in relatie met dit probleem: heeft U het idee dat wanneer 40% van de mensen tertiair onderwijs heeft genoten, dat tertiaire onderwijs nog op hetzelfde kwalitatieve niveau staat als waar we nu over praten?

Van Kemenade: Nee.

Brenninkmeyer: Dat zou de kloof tussen de mate van scholing en de beschikbare functies aanzienlijk minder groot kunnen maken dan deze nu schijnt te worden, afgaande op de gegevens.

Van Kemenade: Dat is nu al zo. Mensen die voor de oorlog op de Mulo zaten waren al een betrekkelijk uitgeselecteerde groep

van mensen. Vandaag de dag zitten die al minstens op de sociale faculteit.

Brenninkmeyer: Men kan vermoeden dat het gemiddelde intelligentieniveau op de kweekschool 50 jaar geleden hoger was dan op de pedagogische faculteit nu. Dat stelt overigens wel het probleem van de horizontale differentiatie binnen het tertiaire onderwijs.”

Eén uitspraak uit deze discussie lijkt verifieerbaar, namelijk „het gemiddeld intelligentieniveau op de kweekschool 50 jaar geleden was hoger dan op de pedagogische faculteit nu”. Deze speculatie is geen toevalige verspreking in de hitte van de discussie. Het is een van de thema's in het debat rond de vergrote deelname aan het onderwijs. Het is ook een onderdeel van een wijdverbreide mythe over het onderwijs vroeger en nu, met varianten als „op de vroegere mulo waren de leerlingen intelligenter dan op de mavo nu”.

Er bestaat weinig onderzoeksmateriaal over de historische ontwikkeling van intelligentiescores in Nederland. Dergelijk materiaal moet namelijk gedurende een lange periode met dezelfde test en voor vergelijkbare groepen getesten verzameld zijn. De intelligentietest, die sinds 1945 bij de militaire keuring van recruten wordt gebruikt, voldoet echter aan deze vereisten.

Uiteraard zijn deze testgegevens uitsluitend voor mannen bekend. Ook kan de keuringssituatie tot een lichte vertekening van de testresultaten hebben geleid. Toch biedt dit materiaal de beste mogelijkheid de historische ontwikkeling van intelligentiescores in Nederland te onderzoeken. De gebruikte intelligentietest is de matrix-test van Raven. Het is er een die iemands capaciteit meet om, door een systematische wijze van redeneren, betekenisloze figuren te begrijpen, relaties tussen deze figuren te leggen en een onvolledige figuur aan te vullen door gebruik te maken van het systeem van gelegde relaties.

De juiste aanvulling van een incomplete figuur moet gevonden worden in de keuze uit 6 of 8 gegeven „oplossingen”. Totaal 60 van deze problemen zijn gerangschikt in 5 reeksen van 12. De grondprincipes van de reeksen alsook de afzonderlijke problemen binnen elke reeks, klimmen in moeilijkheid op. De matrix-test mag beschouwd worden als een valide methode om iemands bestaande capaciteit voor helder denken en nauwkeurig intellectueel werk vast te stellen.

Behalve de intelligentiescore van de recruten is o.a. ook het hoogst bereikte onderwijsniveau op het moment van keuring bekend. Sinds 1945 zijn er drie studies geweest over

de keuringsresultaten van de lichteningen 1952, 1962 en 1972.³⁾ De hier gepresenteerde vergelijking van de resultaten van deze drie studies is niet perfect. Door verandering in het onderwijsstelsel zijn de verschillende opleidingstypen in de drie studies niet precies dezelfde. Ook gebruiken deze studies licht van elkaar afwijkende operationaliseringsen. De gemaakte vergelijking is echter de beste benadering die er te maken valt. In deze vergelijking tussen de drie studies zijn steeds dezelfde grenzen van de intelligentie- klassen gebruikt. De ondergrens van de twee hoogste intelligentie- klassen van 1952 en 1962 is ook voor 1972 aangehouden.

Tabel I: Het percentage gekeurden per schooltype in 1952, 1962 en 1972 in de twee hoogste intelligentie- klassen I en II op de matrixtest van Raven met de grenzen van de lichtening 1952, de toename tussen 1952 en 1972 en de toename als percentage van de mogelijke toename.³⁾

	lichting	% van het totaal gekeurden	intelligentie- klasse I en II	toename in %	toename % van de totale mogelijke toename
Lager onderwijs	52	35	9		
	62	22	12		
	72	29	38 (200)	29	36
Lager vakonderwijs	52	29	28		
	62	34	37		
	72	26	55 (200)	27	38
(M.)U.L.O.	52	16	46		
	62	21	60		
	72	25	81 (200)	35	65
Middelbaar vakonderwijs	52	—	52		
	62	3	77		
	72	4	91 (200)	—	—
Hoger vak- en technisch onderwijs	52	5	68		
	62	6	82		
	72	5	87 (200)	19	59
v.h.m.o. en universiteit	52	10	75		
	62	13	82		
	72	11	93 (200)	18	72
totaal	52	100	32		
	62	100	47		
	72	100	64 (200)	32	47

Het eerste dat opvalt in tabel I is de gestage stijging van het percentage gekeurden dat valt in de twee hoogste intelligentie- klassen, zoals die kort na de oorlog werden vastgesteld. Dit betekent dat het merendeel (64%) van de gekeurden in 1972 hogere scores had dan een minderheid (32%) van de gekeurden uit 1952. Deze stijging van de intelligentiescores deed zich ook vóór de tweede wereldoorlog voor.

Wij beschikken over twee studies van militaire keuringsresultaten van de lichteningen 1925 en 1932.⁴⁾ Bij deze keuring werd een andere intelligentietest gebruikt (de Algemene Praktische Intelligentie-test), waarvan de resultaten helaas niet te vergelijken zijn met die van de na-oorlogse test. De A.P.I. bestond uit zeven onderdelen: twintig gemakkelijke sommen; dertig vragen, die het begrip voor logische en causale samenhang testen; veertig vragen over het begrip voor logische samenhang en over de kennis van verschillende gebruiksvoorwerpen en andere dagelijkse zaken; vijfmaal een aantal willekeurig onder elkaar gedrukte woorden, te ordenen in hun logische en chronologische volgorde; veertig vragen die het begrip voor analogie testen; veertig vragen naar resterende schoolkennis en de uit kranten en andere lectuur opgedane algemene ontwikkeling; twaalf opdrachten die een combinatie van geheugenwerk, kritisch schiften en logisch verbinden testen.

Tabel II: Het gemiddeld aantal punten op de Algemene Praktische Intelligentietest van de vooroorlogse militaire keuring van de lichteningen 1925 en 1932;

Onderwijsniveau	Lichtening	
	1925	1932
L.O. niet volledig	19	41
L.O. 6 jaar	45	66
L.O. 7 jaar	61	77
U.L.O. t/m H.B.S. 3 jaar	106	112
Middelbaar 4-6 jaar	139	140
Kweek- en Normaalschool	141	141
Studerenden	153	152

De stijging in gemiddelde intelligentiecijfers van de vooroorlogse recruten is vooral opvallend bij diegenen, die minder dan middelbaar onderwijs hadden genoten. Voor een goede beoordeling van Tabel II moet men bedenken dat het aantal gekeurden dat in 1925 middelbaar of hoger onderwijs had genoten, klein was (632) in tegenstelling tot 1932 (2867).

Deze gemiddelde stijging van de intelligentiescores is in de vakliteratuur al eerder signaleerd.⁶⁾ Het is ook geen uniek Nederlands of West-Europees verschijnsel. Jencks⁷⁾ noemt de stijging van de gemiddelde score op de militaire intelligentietest gedurende de eerste helft van de zoe eeuw in de U.S.A. dramatisch. De gemiddelde soldaat in W.O. II bijvoorbeeld scoorde hoger dan 83% van alle W.O. I recruten.

Deze onderzoeksresultaten tonen duidelijk aan dat de speculatie van Brenninkmeyer elke empirische steun mist.

Het percentage gekeurden uit de intelligentie- klassen I en II met het opleidingsniveau hoger vak- en technisch onderwijs (o.a. kweekschool) kan op grond van de gestage stijging van 9% per 10 jaar 50 jaar geleden op 40% geschat worden. Het verschil tussen 93% uit klasse I en II in de universiteit van 1972 en de 40% uit klasse I en II in het hoger vakonderwijs van 1922 is te groot om Brenninkmeyer enige grond te geven. Zelfs als hij zou veronderstellen dat er een niet-toevallige verdeling van intelligente studenten binnen de huidige universiteit en het vooroorlogse hoger vakonderwijs is, is het verschil van 53% te groot.

De afgestudeerde kwekeling had op de algemene praktische intelligentietest in 1932 een hoger gemiddeld intelligentiecijfer (156) dan de M.T.S.-leerling (130), de gediplomeerde H.B.S.-er, gymnasiast, lyceïst of handelsschoolleerling (150) of de student

(152). Dit zegt, door de stijging van de intelligentiescores echter niets over de kwaliteit van de universitaire studenten in 1977. Het zegt uitsluitend iets over de klasdiscriminatie aan het eind van het toenmalige lager onderwijs en, als wij voor een moment Brennikmeyers redenering volgen, over de lage kwaliteit van het voorbereidend wetenschappelijk en wetenschappelijk onderwijs in de jaren dertig.

Voor de stijging van de intelligentiescores bestaan uiteenlopende verklaringen.

1) *De stijging van de scores wordt veroorzaakt door een groeiende routine in het „goed” invullen van tests (de zgn. test-wijsheid).*

Naast een toegenomen gebruik van tests in het maatschappelijk verkeer kan men ook de gegroeide communicatie-intensiteit als oorzaak aanwijzen van deze vergrote test-wijsheid en dus voor de gestegen intelligentie-scores.

De „werkelijke” intelligentie is volgens de aanhangers van deze verklaring niet veranderd, alleen de „gemeten” intelligentie is ten gevolge van de gegroeide routine toegenomen. Deze verklaring lijkt op het oog plausibel, maar haar consequenties zijn nogal drastisch. Als de „gemeten” intelligentie zo gemakkelijk beïnvloed zou worden door de test-wijsheid van de getesten, kunnen wij dan nog wel enige empirisch gefundeerde uitspraak over hun „werkelijke” intelligentie doen? Meet de intelligentietest in dat geval nog wel verschillen in „werkelijke” intelligentie of meet hij slechts verschillen in test-wijsheid?

Aanhangers van deze verklaring van de stijgende intelligentiescores zouden het begrip intelligentie uit hun vocabulaire moeten schrappen, omdat de intelligentietests volgens hun redenering niet „werkelijke” intelligentie meten, maar slechts test-wijsheid.

2) *De stijging van de intelligentiescores wordt veroorzaakt door een verbeterde erfmasa van de Nederlandse bevolking.*

Men moet een onwaarschijnlijk science-fiction-achtig complot bedenken, waardoor in de laatste 30 jaar de Nederlandse erfmasa zo sterk verbeterd zou zijn. Andere, meer voor de hand liggende verklaringen falen immers. Het is niet zo dat ouders met hogere intelligentiescores meer kinderen hebben dan ouders met lagere intelligentiescores. Een grote toestroom van immigranten met hoge intelligentiescores of een uittocht van emigranten met lage intelligentiescores hebben zich de afgelopen dertig jaar ook niet voorgedaan. De intelligentiescore-

stijging kan dan ook gezien worden als een weerlegging van het standpunt van fanatiek aanhangers van de intelligentie-erfelijkheidstheorie.

3) *De stijging van de intelligentiescores wordt veroorzaakt door een groeiend aantal ingezetenen die Nederlands kunnen lezen en schrijven.*

Met name in Amerikaanse studies wordt deze verklaring veel genoemd als oorzaak van de toegenomen Amerikaanse intelligentiescores. Het veramerikaniseren van grote aantallen niet-Engelstalige immigranten gedurende de 20ste eeuw zou de stijging verklaren. Deze verklaring lijkt voor Nederland nauwelijks geschikt. Het aantal van de nederlaandste niet-Nederlandstalige immigranten in de 20ste eeuw is nooit zo groot geweest, dat hiermee de intelligentiescore verklaard zou kunnen worden.

4) *De stijging van de intelligentiescores wordt veroorzaakt door het verbeterd opleidingsniveau van de bevolking.*

Deze verklaring wordt in de literatuur vaak genoemd. De resultaten in Tabel 1 weergegeven en ondersteunen deze verklaring. Op alle opleidingsniveaus steeg tussen 1952 en 1972 het percentage van gekurden in de twee hoogste intelligentieklassen (kolom van Tabel 1).

De stijging vindt dus, alvast ten dele, o afhankelijk van het opleidingsniveau plaats. De toename, uitgedrukt als percentage van de totale mogelijke toename tussen 1952 en 1972 (4e kolom van Tabel 1), hangt echt wel samen met het opleidingsniveau van gekurden. De stijging is relatief het groot bij de gekurden met het hoogste opleidingsniveau. Dit ondersteunt ten dele de verklaring van de intelligentiescorestijging door het verbeterd opleidingsniveau van Nederlanders.

5) *De stijging van de intelligentiescores wordt veroorzaakt door de verbeterde sociaal-cultuur omgeving van de gekurden.*

Hierbij kan men denken aan de sterke verspreiding van allerlei communicatiemedien (krant, radio, televisie, boeken), aan veranderende opvoedingsgewoonten, aan een grotere bereikbaarheid van allerlei culturele activiteiten (bibliotheken, film, musea, concerten), aan de toegenomen contacten in het buitenland (in de vakantie, in het drijfsleven en in het amusement) en aan versmalde kloof tussen stad en platteland. Het algemene karakter van de intelligentiescorestijging, ten dele onafhankelijk van het opleidingsniveau, lijkt een ondersteuning van deze verklaring.

Afgezien van de eerste verklaring (die elk verder gebruik van het intelligentiebepug uitsluit) lijken mij de laatste twee verklaringen van de intelligentiescore stijging bij de huidige kennis het meest waarschijnlijk. Deze verklaringen verwijzen echter speculaties over de hogere intelligentie van vroegere schoolgeneraties naar het rijk der fabelen en het gouden verleden. Het kwalitatieve niveau van het onderwijs, uitgedrukt in de intelligentiescores van de leerlingen, is niet achteruit gegaan. Er is dus in dit opzicht geen sprake van overscholing. Eerder is het zo dat leerlingen met steeds hogere intelli-

NOTEN

1) S.M.O.-boek 2, Stichting Maatschappij en Onderneming, Scheveningen, 1977.

2) Demologisch Instituut, *Begafteindsonderzoek en intelligentiespreiding Deel II*, Zeist 1957; R. Ruiter, *Deelname v.b.m.o. intelligentie en milieu*, Centraal Planbureau, 1965; L. M. van Meerem, *Intellectuele reserve*, R.I.T.P. Amsterdam 1975.

3) De ondergrens van de twee hoogste intelligentieklassen in 1952 en 1962 was een ruwe score op de Raven matrixtest van 25. Voor 1972 is dezelfde ondergrens aangehouden.

4) H. Y. Groenewegen jr., „Het onderzoek naar de Algemene Praktische Intelligentie bij de keuringsraden in 1925” in: *De militaire spectator*, 95 jrg. 634-645, 1926;

gentiescores hetzelfde eindexamen verwerken. Deze resultaten laten geen overscholing zien, maar een groeiende onderbenutting en verwaarlozing van de mogelijkheden van de leerlingen, indien men tenminste aanneemt dat de complexiteit en het abstractieniveau van de leerstof niet meegegroeid is. Natuurlijk kan men andere, betere criteria kiezen voor de bepaling van de kwaliteit van het onderwijs en de leermogelijkheden van de leerlingen dan de intelligentiescores. Misschien blijkt aan de hand van deze criteria wel dat de kwaliteit van het onderwijs, uitgedrukt in bepaalde prestaties van leerlingen, gedaald is.⁸⁾

De les van het bovenstaande lijkt mij echter dat wij indrukken en schijnbaar voor de hand liggende waarheden niet zo maar mogen vertrouwen. Uiteraard is door de vergrote deelname aan hogere vormen van onderwijs de spreiding van de intelligentiescores van de leerlingen in dat onderwijstype toegenomen. Door de algehele stijging van de intelligentiescores werden de gemiddelde scores per onderwijstype toch hoger.

In de meeste overzichten van intelligentiescores wordt dit laatste niet zichtbaar, omdat de grenzen van de intelligentieklassen steeds verlegd worden. Als men een vergelijking tussen generaties wil maken, zal men wel dezelfde maatstaf moeten gebruiken.

Bij een vergelijking tussen generaties zal men zich gemakkelijk door het verschil in het tijdsperspectief bij de neus laten nemen. Men kan de herinnering aan kwekelingen van vroeger niet vergelijken met de waarneming van een groep studenten van nu.

Zonder empirische fundering wordt een vergelijking tussen het onderwijs vroeger en nu snel borreltafelpraat.

Centraal Bureau voor de Statistiek, *Intelligentieverhoudingen in Nederland*, Wolters, Groningen, 1935.

5) Bij de eerste drie onderwijsniveaus behoren ook personen met voortgezet- (avond-) en vakonderwijs. Bij de volgende drie onderwijsniveaus zijn ook diegenen die de betrokken opleiding nog niet succesvol hadden voltooid meegeteld.

6) Recent: L. M. van Meerem, A. A. J. van Peet, „Intellectuele reserve als indicatie voor gelijkheid van kansen”, in: *Tijdschrift voor Onderwijsresearch* 1 (1976), nr. 6, blz. 254.

7) In zijn veel geciteerde maar weinig gelezen boek *Inequality, A reassessment of the effect of family schooling in America*, New York, 1972, blz. 62-63.

8) In het onderzoek van Van Meerem zijn echter aanwijzingen te vinden voor een stijging van de scores op wiskunde- en taaltests van recruten.